

КОГНІТИВНИЙ СТИЛЬ ТА ВЛАСТИВОСТІ УВАГИ ОСОБИСТОСТІ

Тетяна Бушусьва

кандидат психологічних наук, доцент,

професор кафедри загальної і соціальної психології та психотерапії

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

01601, Україна, м. Київ, вул. Пирогова, 9

bushtv2017@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-7512-0037>

Аліна Авер'янова

аспірантка кафедри загальної і соціальної психології та психотерапії

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

01601, Україна, м. Київ, вул. Пирогова, 9

alina.averyanova@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2375-3350>

Анотація

У статті здійснено теоретичний аналіз стану розробленості проблеми зв'язку когнітивно-стильових особливостей особистості та характеристик уваги. *Мета* дослідження полягає у здійсненні теоретичного аналізу взаємозв'язку когнітивно-стильових особливостей особистості та характеристик її уваги. *Завдання* дослідження стосувалися визначення тих властивостей уваги, індивідуальні відмінності у яких зумовлюють когнітивно-стильові особливості особистості; визначення вікових особливостей взаємозв'язку параметрів когнітивних стилів особистості з властивостями її уваги. У статті використано комплекс теоретичних *методів* дослідження: теоретико-методологічний аналіз та моделювання напрямів вивчення презентованої проблеми; аналіз, порівняння, узагальнення та систематизація наукових літературних джерел. Складність на шляху визначення феномену уваги та трактування її сутності полягає в тому, що увага не є психічним процесом, вона не має власного продукту, а є стороною чи характеристикою внутрішньої психічної та зовнішньої практичної активності особистості. Властивості уваги у представників різних когнітивних стилів різняться. Увага та когнітивний стиль пов'язані з процесом переробки інформації. Індивідуальні особливості уваги, які використовуються під час сприймання та обробки інформації, пов'язані з когнітивним стилем. Когнітивний стиль визначається як індивідуально-психологічні особливості пізнавальних процесів, схильність до використання певних способів взаємодії з інформацією. Проаналізовані теоретичні моделі, які показують взаємозв'язок когнітивних процесів та когнітивних стилів. Виявлені особливості когнітивних стилів, що зумовлюють індивідуальні особливості уваги людини. Розкрито зв'язок когнітивних стилів полезалежність-полenezалежність, імпульсивність-рефлексивність, фокусуєчий-скануючий контроль та властивостей уваги (концентрація, стійкість, обсяг, розподіл, перемикування). Визначена вікова специфіка структури взаємозв'язків параметрів когнітивних стилів з властивостями уваги. З'ясовано, що індивідуальні особливості уваги у представників різних когнітивних стилів різняться, що необхідно враховувати в процесі здійснення будь-якої діяльності.

Ключові слова: увага, властивості уваги, індивідуально-психологічні особливості, когнітивний стиль, полезалежність-полenezалежність, імпульсивність-рефлексивність, фокусуєчий-скануючий стиль.

Вступ

На сучасному етапі розвитку суспільства об'єм інформації, яку сприймає людина, надзвичайно зростає. Володіння увагою, виділення важливого та відсторонення від другорядного допомагає орієнтуватися в широкому інформаційному просторі. Увага є важливою частиною процесу пізнання, вона налаштовує людину на активне сприймання. Завдяки увазі інформація, яка в цей момент часу сприймається та осмислюється, набуває особливої ясності та чіткості.

Увага значно залежить від індивідуальних особливостей людини, зокрема, когнітивного стилю. Врахування особливостей когнітивного стилю та їх зв'язку з властивостями уваги сприятиме вдосконаленню ефективності освітньої діяльності та прогнозуванню ефективності професійної діяльності.

Наукова спільнота приділяє велику увагу дослідженню уваги: її природи, властивостей, вікової динаміки розвитку, індивідуальних особливостей (Гиппенрейтер & Романов, 2001; Фаликман, 2006).

Більше ніж піввіковий інтерес до когнітивних стилів в психологічній науці не призвів до цілісного уявлення про їх сутність і роль. Розрізняють декілька підходів до вивчення когнітивних стилів. Серед них два протилежні підходи: аналітичний (в рамках якого розглядаються окремі когнітивні стилі та їх окремі параметри) та структурний підхід (інтегративна тенденція розглядати когнітивні стилі як єдину структуру). Констатують посилення з часом аналітичної тенденції (Беловол, 2007). Спроби визначення різних параметрів когнітивних стилів в якості компонентів загальної структури мають переважно теоретичний характер, а результати емпіричних досліджень суперечливі. Так, досліджуючи зв'язки показників різних когнітивних стилів, М. Холодная виявляла їх на одній вибірці і не виявляла на інших (Холодная, 2004).

Поняття когнітивного стилю визначається з позиції метавиміру та поліmodalності щодо всіх сфер психічної активності особистості: як метавимір відносно всіх властивостей індивідуальності (Либин, 1998), як індивідуальний пізнавальний стиль (Холодная, 2004) та ін. Найчастіше когнітивний стиль ототожнюють зі стилем інтелектуальної переробки і визначають як індивідуально-психологічні особливості пізнавальних процесів, схильність до використання певних способів взаємодії з інформацією, актуалізація індивідуально-специфічної пізнавальної структури особистості, що опосередковує процеси оперування інформацією на усіх рівнях пізнавальної сфери (Либин, 1998).

Не дивлячись на доволі широке вивчення проблематики психологічних феноменів уваги та когнітивного стилю, питання співвідношення цих явищ не набуло достатньої розробки в теоретичному та емпіричному плані.

Мета дослідження - здійснити теоретичний аналіз зв'язку когнітивно-стильових особливостей особистості та характеристик уваги. **Завдання** дослідження: 1) визначити властивості уваги, індивідуальні відмінності у яких зумовлюють когнітивно-стильові особливості; 2) визначити вікову специфіку взаємозв'язків параметрів когнітивних стилів з властивостями уваги.

Методи дослідження

У роботі застосовано комплекс теоретичних методів – теоретико-методологічний аналіз проблеми, систематизація наукових літературних джерел, аналіз, порівняння та узагальнення даних.

Результати та дискусії

Складність на шляху визначення феномену уваги та трактування її сутності полягає в тому, що увага не є психічним процесом, вона не має власного продукту, а є стороною чи характеристикою внутрішньої психічної та зовнішньої практичної активності особистості. Увага розглядається як спрямованість і зосередженість будь-якої психічної діяльності, від уваги залежить якість цієї діяльності, вона є важливим фактором організації діяльності. Здатність уваги забезпечувати оптимальні умови для здійснення інших психічних процесів зумовлена її функціями. Увага забезпечує відбір інформації, яка надходить відповідно до актуальних потреб суб'єкта, забезпечує вибіркоче зосередження психічної діяльності на одному і тому ж об'єкті чи діяльності, забезпечує активізацію потрібних і гальмування непотрібних в даний момент психічних процесів, а також здійснює регуляцію і контроль протікання діяльності (Гиппенрейтер & Романов, 2001).

В численних дослідженнях когнітивної психології реалізований принципово новий підхід до трактування уваги. В процесі пізнання увага, як і інші пізнавальні функції, займає певне місце і виконує певні функції. Увага визначається як процес ранньої селекції інформації (модель уваги Д. Бродбента, А. Трейсман), як процес пізньої селекції інформації (модель уваги А. і Д. Дейч, Д. Нормана), як творчий апперцептивний синтез інформації (У. Найссер), як внутрішнє розумове зусилля (Д. Канеман) (Фаликман, 2006).

Увага та когнітивний стиль пов'язані з процесом переробки інформації. Індивідуальні особливості переробки інформації проявляються не тільки на рівні пізнавальних процесів, але і мають більш широкий діапазон свого виявлення. Тому у визначенні когнітивних стилів відображені способи взаємодії людини з оточенням, особливості афективної сфери, інтелектуальної сфери, Я-концепції та ін.

На думку Д. Уорделл і Дж. Ройс когнітивні стилі – це стійкі риси, які впливають на спосіб організації когнітивних та афективних процесів. Автори запропонували теоретичну модель, в якій когнітивні стилі розподілили на три групи за критерієм співвідношення когнітивних та афективних компонентів: власне когнітивні стилі, когнітивно-афективні та афективні стилі. В їх класифікації властивості уваги інтерпретуються з позиції когнітивно-афективних стилів. Так, стиль полезалежність-полenezалежність характеризує селективний аспект уваги, просторове сканування (вузьке-широке сканування) – інтенсивність уваги, а швидкість ідей – широту уваги (Wardell & Royce, 1978).

Вагомий внесок у розв'язання проблеми взаємозв'язку когнітивних процесів (сприймання, увага, пам'ять, мислення) та стилів був зроблений А. Міллером, який організував когнітивні стилі в певну систему відповідно до етапів обробки інформації. В його системі на рівні перцепції з етапом розпізнавання образу (частина-ціле) співвідноситься когнітивний стиль аналітичність-синтетичність, а з увагою – стиль полезалежність-полenezалежність (Miller, 1987; Kozhevnikov, 2007).

Інший спосіб систематизації когнітивних стилів у контексті обробки інформації запропонував Ч. Носал, який виявив зв'язок між когнітивними стилями та іншими когнітивними функціями, зокрема, процесами переробки інформації та когнітивним

контролем. Відповідно до моделі Ч. Носала, чотири рівні (від простого сприймання до складного прийняття рішень) і чотири способи (від автоматичного кодування даних і до свідомого розподілу ментальних ресурсів) обробки інформації утворюють осі матриці, на яких розміщені когнітивні стилі. Так, в його моделі на рівні перцепції когнітивний стиль полезалежність-полenezалежність відображає структуру поля (ступінь артикульованості пізнавальних образів), фокусуючий-скануючий контроль відображає сканування поля (особливості розподілу уваги), а стиль імпульсивність-рефлексивність відображає характер контролю (здатність до гальмування і регуляції власної активності). Індивідуальна увага людини може бути зумовлена особливостями цих стилів і утворювати досить складну функціональну структуру (Nosal, 1990).

О. Беловол на основі теоретичних даних та емпіричних досліджень пропонує функціонально-структурну модель когнітивних стилів. В цій моделі представлений зв'язок вибіркової уваги з такими когнітивними стилями як гнучкість-ригідність, полезалежність-полenezалежність та діапазон еквівалентності (Беловол, 2007).

Особи із когнітивним стилем полезалежність орієнтуються на зовнішнє видиме поле, їм важко подолати вплив цього поля, їм потрібно багато часу, щоб побачити потрібну деталь в складному зображенні. Полenezалежні особи здатні контролювати вплив зорових вражень за рахунок опори на внутрішні критерії, легко долають вплив видимого поля, швидко знаходять деталь в складному зображенні (Witkin & Asch, 1948). Основним показником когнітивного стилю полезалежність-полenezалежність є час виявлення простої фігури в складній фігурі. Додатковим показником для полюса полезалежності є показник повторного тестування, а для полюса полenezалежності – рівень ментальної енергії, який операціоналізується як здатність концентрувати увагу (Niaz, 1987). Індивідуальні відмінності цих когнітивних стилів Т. Глоберсон вбачає у сформованості контролюючих стратегій, які відповідають за гальмування впливу видимого поля (Globerson, 1983). Ч. Носал пояснює відмінності особливостями організації пам'яті та уваги. Зокрема, полезалежний когнітивний стиль характеризується швидким зникненням слідів короткочасної пам'яті та статичністю станів уваги. Причини полезалежного стилю в незначному об'ємі та темпі обробки інформації, а також в інертності уваги. Під впливом негативних емоцій в інтелектуальній діяльності спостерігаються ефекти, які властиві полезалежному стилю, а саме зростає жорсткість схем пошуку даних та збільшується кількість фіксованих централій уваги (Nosal, 1990). Досліджуючи зв'язок когнітивного стилю полезалежність-полenezалежність із здатністю особистості до конструктивної активності в умовах невизначеності, О. Кондрашихина також вказує, що на збільшення кількості централій уваги впливають такі фактори як негативні емоції та високий рівень тривоги, що властиве полезалежному стилю (Кондрашихина, 2011).

О. Гусев, О. Михайлова, І. Уточкін досліджували роль когнітивних стилів у вираженості феномену сліпоті до змін у дорослих. Цей феномен визначається як стійка нездатність помічати зміни у сцені, яка сприймається, в умовах короткого переривання її сприймання до того часу, поки на цих змінах не буде сфокусована увага. Виявилося, що у досліджуваних з когнітивним стилем полenezалежність значно краща зосередженість уваги на виконанні основного завдання та більш виражена здатність відволікатися від впливу інтенсивної побічної стимуляції (Гусев, Михайлова & Уточкин, 2012).

М. Guisande вказує на різні напрямки досліджень зв'язку когнітивного стилю полезалежність-полenezалежність з увагою: дослідження зв'язку когнітивного стилю та задач

на спостережливість, дослідження відмінностей осіб із полезалежним та полenezалежним когнітивним стилем в задачах на вибірковість уваги, зв'язок когнітивного стилю з процесом керування просторовою увагою. Емпіричне дослідження показало суттєві відмінності у властивостях уваги у дітей (8-9 років) та підлітків (13-14 років) з когнітивним стилем полезалежність-полenezалежність. У осіб з полenezалежним когнітивним стилем виявився статистично значущий зв'язок зі стійкістю та вибірковістю уваги (Guisande, Páramo, Almeida & Tinajero, 2009).

Когнітивний стиль фокусуєчий-скануючий контроль характеризує індивідуальні особливості розподілу уваги, які проявляються в широті охоплення різних аспектів ситуації, а також у врахуванні її релевантних чи нерелевантних ознак (Gardner, Holzman, Klein, Linton, & Spence, 1959). Спочатку цей стиль мав назву фокусуєчий контроль, оскільки передбачалося, що основним аспектом в поясненні даного конструкту була здатність суб'єкта фокусувати увагу на важливих аспектах ситуації. Але в подальшому було виявлено, що ефекти концентрації уваги пов'язані не стільки з фокусуванням на окремих ознаках ситуації, скільки зі стратегією постійного сканування поля, тому був введений новий термін фокусуєчий-скануючий контроль (діапазон сканування). Особливості когнітивного стилю фокусуєчий-скануючий контроль проявляються у здатності суб'єкта фокусувати та розподіляти увагу, у широті охоплення різних аспектів ситуації, у здатності враховувати релевантні і нерелевантні ознаки ситуації, у ступені деталізації відображення актуальної ситуації, у ступені вираженості тенденції перевіряти свої судження та оцінки, в особливостях сканування зорового поля при наявності чи відсутності виробленого критерію (Nosal, 1990; Холодная, 2004).

Когнітивний стиль фокусуєчий контроль визначається більш обмеженим обсягом уваги, надмірним фокусуванням на певних ознаках, що призводить до значної кількості центрацій на об'єктах. Чим менше центрацій, тим активніше розподіляється увага і менше помилок під час ідентифікації об'єктів. На думку Ф. Хольцмана, ступінь фокусування уваги характеризує частота та кількість центрацій на значимих елементах зображення по відношенню до всього поля. Представники когнітивного стилю скануючий контроль здатні долати ефект центрації (Holzman, 1996). За індивідуальними відмінностями в скануванні лежать два фактори: відмінності в станах уваги (і, відповідно, відмінності в кількості інформації, яка збирається до висловлювання судження) та відмінності в здатності пригнічувати імпульсивну експресію (Gardner & Long, 1962). Схожої думки дотримується і Н. Волкова, аналізуючи когнітивні стилі як інтеріндивідуальні детермінанти рішення сенсорних завдань в умовах перцептивної невизначеності. За даними її дослідження (яке проводилося на вибірці осіб юнацького та дорослого віку) представники когнітивного стилю фокусуєчий контроль в умовах відсутності певного критерію аналізують актуальну ситуацію поверхнево, що зумовлює їх менш точне рішення сенсорних завдань. Перевага осіб з когнітивним стилем скануючий контроль в сенсорній чутливості до завдання виявлення сигналу, зумовлене їх здатністю активно розподіляти увагу на релевантні ознаки стимуляції, одночасно ігноруючи її нерелевантні ознаки, та здатністю до пригнічення автоматичної імпульсивної активності (Волкова, 2018).

М. Холодная, аналізуючи теоретичні напрацювання в межах стильового підходу, вважає, що когнітивний стиль фокусуєчий-скануючий контроль характеризує інтенсивність-екстенсивність уваги (Холодная, 2004).

І. Шкуратова описує полюс скануючого контролю як здібність до розподілу уваги на велику кількість об'єктів та вміння фіксувати релевантну інформацію, а полюс фокусуємого контролю – як обмеженість обсягу інформації, що обробляється та виділення видимих, виражених ознак, які не обов'язково будуть релевантними. Авторка вказує, що цей когнітивний стиль може зумовлювати такі властивості уваги людини як обсяг уваги і характеристики вибірконості (Шкуратова, 1994).

О. Митроченко зазначає, що такі характеристики уваги як швидкість, стійкість та дистрибуція (розподіл та перемикавання) є стилістично зумовленими. Провівши емпіричне дослідження стилістичних особливостей уваги студентів, вона виявила дві групи студентів, які надавали перевагу симультанному чи суксесивному способу обробки інформації та демонстрували різний рівень швидкості атенційних процесів. Так, перша група виявила схильність до розподілу уваги та мала високі показники швидкості обробки інформації, друга група, навпаки, була схильна до перемикавання уваги і демонструвала відносну повільність обробки інформації. Автор вказує, що при невисокій швидкості атенційних процесів, одночасна обробка декількох стимулів може ускладнюватися. Якщо дистрибутивні процеси швидкі, атенційного ресурсу може вистачити на обробку двох або більше одночасних сигналів. О. Митроченко вказує, що з розподілом уваги, ймовірно, пов'язаний когнітивний стиль фокусуєчий-скануючий контроль (Митроченко, 2014).

Когнітивний стиль імпульсивність-рефлексивність (рефлексивність) характеризує індивідуальні відмінності щодо прийняття рішень (швидко чи повільно) в умовах невизначеності, коли необхідно здійснити правильний вибір із множини альтернатив. Особи з когнітивним стилем імпульсивність здатні швидко реагувати в ситуації множинного вибору, не вдаючись до аналізу альтернативних ознак, а для рефлексивних – характерний уповільнений темп реагування та ретельний аналіз альтернативних ознак (Kagan, 1966).

У дослідженні Б. Мессер виявлено, що діти дошкільного віку з рефлексивним когнітивним стилем краще зосереджують увагу, ніж діти з імпульсивним когнітивним стилем. При цьому стратегії розподілу уваги різняться: дошкільники з рефлексивним стилем витрачають багато часу на перевірку своїх гіпотез та збирають більший об'єм інформації до моменту надання відповіді (Messer, 1976). У дослідженні Л. Баландіної з'ясувалося, що діти дошкільного віку з когнітивним стилем імпульсивність, маючи високий інтелект, легше відволікаються на сторонні подразники (Баландіна, 2015). В дослідженні А. Яблокової встановлено, що більшість дітей старшого дошкільного віку демонструють полезалежний та імпульсивний когнітивний стиль, що є їх віковою особливістю. Результати свого дослідження вчена пояснює несформованістю самоконтролю, домінуванням мимовільної уваги: діти легко відволікаються, схильні демонструвати імпульсивні реакції на зовнішні подразники, одразу реагують, не замислюючись над завданням (Яблокова, 2018).

Визначений зв'язок когнітивного стилю імпульсивність-рефлексивність із концентрацією та перемиканням уваги у школярів. Л. Жердева, досліджуючи імпульсивність-рефлексивність у тривожних школярів, ввела параметр ефективність-неефективність, що вказує на продуктивність діяльності. Імпульсивні-неефективні школярі характеризуються високим рівнем відволікання та неухважності. Рефлексивні-ефективні школярі відрізняються високою зосередженістю, тривалою концентрацією уваги. У рефлексивних-неефективних школярів виявилися труднощі зосередження та перемикавання уваги (Жердева, 2005). Т. Дубовицька не виявила у імпульсивних підлітків високих

показників властивостей уваги, а у рефлексивних – низьких показників властивостей уваги (Дубовицкая, 1991).

Також був виявлений зв'язок когнітивного стилю імпульсивність-рефлексивність із концентрацією, перемиканням, розподілом, обсягом уваги у дорослих. М. Гуліна емпірично дослідила, що у осіб з рефлексивним когнітивним стилем вища концентрація уваги, а особи з імпульсивним когнітивним стилем володіють меншим самоконтролем, низькою концентрацією уваги, але великим її обсягом (Гуліна, 1987). У дослідженнях Е. Алешиної встановлено успішне виконання завдань на концентрацію та перемикання уваги серед студентів із рефлексивним когнітивним стилем (Алешина, 1987). А. Чекалін, О. Гусев виявили, що досліджувані, які відносяться до полюса імпульсивність, мають гірші результати концентрації та розподілу уваги за методикою «Коректурна проба Бурдона». Варіювання місця сигнального стимулу в ряді проб підвищило сенсорну невизначеність. На думку авторів, це збільшує навантаження на ресурси уваги, оскільки змушує досліджуваних постійно сканувати простір монітора, що висуває підвищені вимоги до стійкості і розподілу їх уваги (Чекалін & Гусев, 2007).

М. Холодная констатує, що когнітивний стиль це квадрупольний вимір. В результаті полюс імпульсивність розщеплений на два субполюси: швидкі/неточні та швидкі/точні. А полюс рефлексивності розщеплюється на такі субполюси: повільні/точні та повільні/неточні (Холодная, 2004). Фактично показником розщеплення цього когнітивного стилю є показник «кількість помилок» та «швидкість виконання», що корелює з процесом уваги та може характеризувати такі властивості уваги як стійкість та концентрацію (Block & Harrington, 1974). Імпульсивні володіють меншим самоконтролем, низькою концентрацією уваги, але більшим обсягом уваги. Імпульсивні відрізняються високим показником емоційності, внаслідок чого їх зусилля витрачаються на прояв першої спонтанної реакції. Тому, особи з когнітивним стилем імпульсивність не витрачають багато часу на обмірковування та детальний аналіз різноманітної інформації. Також імпульсивні швидко реагують на зміни умов ситуації, але в силу несформованості контролюючих реакцій демонструють швидкий вихід із ситуації невизначеності, що може свідчити про недостатню стійкість їх уваги.

Отже, дослідження вказують, що у осіб з рефлексивним когнітивним стилем вища концентрація уваги, а дорослі з імпульсивним когнітивним стилем володіють більшим обсягом уваги. Щодо продуктивності зв'язку характеристик переключення та розподілу уваги з певним полюсом когнітивного стилю імпульсивність-рефлексивність, отримані суперечливі емпіричні дані.

Висновки

Проведений теоретичний аналіз, систематизація наукових літературних джерел показали, що питання зв'язку когнітивних стилів та уваги є маловивченим і особливості цього зв'язку недостатньо розкриті.

Властивості уваги у представників різних когнітивних стилів різняться. Увага та когнітивний стиль пов'язані з процесом переробки інформації. Індивідуальні особливості уваги, які використовуються під час сприймання та обробки інформації, пов'язані з когнітивним стилем.

Когнітивний стиль імпульсивність-рефлексивність зумовлює індивідуальні відмінності у таких властивостях уваги як стійкість, концентрація, обсяг, розподіл, перемикання. Когнітивний стиль полезалежність-полenezалежність зумовлює індивідуальні

відмінності у стійкості та концентрації уваги. Когнітивний стиль фокусуєчий-скануючий контроль характеризує індивідуальні особливості обсягу та розподілу уваги, які проявляються у широті охоплення різних аспектів ситуації, а також у врахуванні її релевантних чи нерелевантних ознак.

Визначена вікова специфіка структури взаємозв'язків параметрів когнітивних стилів з властивостями уваги. Аналіз нечисленних емпіричних досліджень, спрямованих на вивчення взаємозв'язку когнітивних стилів та властивостей уваги, засвідчує наявність вікових змін в характері цього зв'язку. Кількість зв'язків показників когнітивного стилю імпульсивність-рефлексивність з властивостями уваги збільшується у дорослості порівняно з дошкільним віком.

Сензитивним періодом розвитку уваги, як відомо, визначається молодший шкільний вік. *Перспективу подальшого дослідження* ми вбачаємо у вивченні взаємозв'язку когнітивного стилю та уваги у дітей молодшого шкільного віку.

Література

1. Алешина, Е.С. (1986). Исследование импульсивности-рефлексивности в дифференциальной психологии учения. В.Колга (Отв. редактор), *Когнитивные стили. Тезисы научно-практич. семинара.* (г. Таллин, 1986, с. 123-126). Таллин: Издательство: ТПИ.
2. Баландина, Л.Л. (2015). Особенности проявления когнитивного стиля «импульсивность-рефлексивность» и его взаимосвязь с интеллектом и личностными характеристиками дошкольников. *Вестник ПГТТУ. Серия «Психологические и педагогические науки», 1*, 55-65.
3. Беловол, Е.В. (2007). Когнитивные стили: функциональный подход. *Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Психология и педагогика. 3-4*, 20-30. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/kognitivnye-stili-funktsionalnyy-podhod/viewer>
4. Волкова, Н.Н. (2018). *Когнитивно-стилевая регуляция решения сенсорных задач.* (Дисс. канд. психол. наук). Москва.
5. Гиппенрейтер, Ю.Б. & Романов, В.Я. (Ред.) (2001). *Психология внимания.* Москва : ЧеРо.
6. Гулина, М.А. (1987). Проявление характеристик внимания в индивидуальном стиле деятельности при различных свойствах темперамента. (Автореф. дис. канд. психол. наук). Ленинград.
7. Гусев, А.Н., Михайлова, О.А., & Уточкин, И.С. (2012). Роль индивидуально-психологических свойств личности в выраженности феномена слепоты к изменениям. *Вопросы психологии. 4*, 117-128.
8. Дубовицкая, Т.Д. (1991). Возрастные особенности внутренне направленного внимания учащихся младших классов и подростков. (Автореф. дис. канд. психол. наук). Москва.
9. Жердева, Л.А. (2005). *Особенности проявлений когнитивного стиля «импульсивность-рефлексивность» у тревожных школьников.* (Дисс. канд. психол. наук). Москва.
10. Кондрашихина, О.А. (2011). Когнитивно-стилевые предпосылки способности личности к конструктивной активности в условиях неопределенности. *Наука и образование. 5*, 94-98.
11. Либин, А.В. (1998). *Стиль человека: психологический анализ.* Москва: Смысл.

12. Митроченко, О.Є. (2014). Стилістичні особливості цваги. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. 121(2), 17-29.
13. Фаликман, М.В. (2006). *Общая психология. Внимание*. (Том 4). Братусь, Б.С. (Ред.), Москва : Академия.
14. Холодная, М.А. (2004). *Когнитивные стили: О природе индивидуального ума*. Питер : СПб.
15. Чекалина, А.И. & Гусев, А.Н. (2011). Влияние импульсивности-рефлексивности на эффективность решения сенсорных задач с разным уровнем информационной нагрузки. *Психологические исследования: электрон. науч. журн.* 2(16). Режим доступа: <http://psystudy.ru/index.php/num/2011n2-16/460-chekalina-gusev16.html>
16. Чекалина, А.И. (2007). Когнитивно-стилевые особенности решения сенсорных задач (Автореф. дис. канд. психол. наук). Москва.
17. Шкуратова, И.П. (1994) *Когнитивный стиль и общение*. Ростов-на-Дону: Изд-во Ростовского педагогического университета.
18. Яблокова, А.В. (2018). *Когнитивные стили в структуре психологической готовности к обучению в школе*. (Дисс. канд. психол. наук). Ярославль.
19. Block, J., Block, J.H., & Harrington, P. (1974). Some misgivings about the Matching Familiar Figures Test as measure of reflection-impulsivity. *Devel. Psychology*. 10(5), 611-632.
20. Ericson, L. (1974). *Cognitive Style: Implications for beginning reading*. New Orleans.
21. Gardner, R.W., Holzman, P.S., Klein, G.S., Linton, H.B., & Spence, D.P (1959). Cognitive control. A study of individual consistencies in cognitive behavior. *Psychological Issues*. 1(4), 1-186.
22. Gardner, R.W., & Long, R.J. (1962). Cognitive controls of attention and inhibition: A study of individual consistencies. *British Journal of Psychology*. 53(1), 381-388.
23. Gardner, R.W., & Long, R.J. (1962). Control, defence and centration effect: A study of scanning behavior. *British Journal of Psychology*. 53 (2), 129-140.
24. Globerson, T. (1983). Mental capacity, mental effort and cognitive style. *Developmental review*. 3, 292-302.
25. Guisande, M.A., Almeida, L. S. & Tinajero, C. & Páramo, M. F. (2009). *Psicologia: Teoria e Pesquisa*. 25(4), 561-567. DOI: [10.1590/S0102-37722009000400011](https://doi.org/10.1590/S0102-37722009000400011)
26. Holzman, Ph. (1966). Skanning: A principle of reality contact. *Perc. and Motor Skills*. 23, 835-844.
27. Kagan, J. (1966). Reflection-impulsivity: The generality and dynamics of conceptual tempo. *Journal of Abnorm Psychology*. 71, 17-24.
28. Kozhevnikov, M. (2007). Cognitive styles in the context of modern psychology: toward an integrated framework of cognitive style. *Psychological Bulletin*. 133(3), 464-481.
29. Messer, B. (1976). Reflection-Impulsivity: A review. *Psychol. Bulletin*. 83(6), 1026-1052.
30. Miller, A. (1987). Cognitive styles: An integrated model. *Educational Psychology*, 7(4), 251-268. <https://doi.org/10.1080/0144341870070401>
31. Niaz, M. (1987). Mobility-fixity dimension in Witkin's theory of field-dependence/independence and its implication for problem solving in science. *Perc. and Motor Skills*. 65(3), 755-764.
32. Nosal, Ch.S. (1990). *Psychologiczne modele umyslu*. Warszawa: Panstwowe Wydawnictwo Naukowe.

33. Wardell, D.M., & Royce, J.R. (1978). Toward a multi-factor theory of styles and their relationship to cognition and affect. *Journal of Personality*. 46(3), 474-505.

References

1. Aleshina, E.S. (1986). Issledovaniye impulsivnosti-refleksivnosti v differentsialnoy psikhologii ucheniya [Research on impulsivity-reflexivity in differential psychology of learning]. V. Kolga (Ed). *Kognitivnyye stili. Tezisy nauchno-praktich. seminara. (g. Tallin. 1986. s. 123-126)*. Tallin: Izdatelstvo: TPI [in Russian].
2. Balandina, L.L. (2015). Osobennosti proyavleniya kognitivnogo stilya «impulsivnost-refleksivnost» i ego vzaimosvyaz s intellektom i lichnostnymi kharakteristikami doshkolnikov [Features of the manifestation of the cognitive style impulsivity-reflexivity and its relationship with intelligence and personal characteristics of preschoolers]. *Vestnik PGGPU. Seriya «Psikhologicheskiye i pedagogicheskiye nauki»*. 1. 55-65 [in Russian].
3. Belovol, E.V. (2007). Kognitivnyye stili: funktsionalnyy podkhod [Cognitive Styles: A Functional Approach]. *Vestnik Rossiyskogo universiteta druzhby narodov. Seriya: Psikhologiya i pedagogika*. 3-4. 20-30. [in Russian]. Rezhim dostupa: <https://cyberleninka.ru/article/n/kognitivnyye-stili-funktsionalnyy-podhod/viewer>
4. Volkova, N.N. (2018). Kognitivno-stilevaya regulyatsiya resheniya sensorykh zadach [Cognitive-style regulation of sensory task solving]. *Candidate's thesis*. Moskva [in Russian].
5. Gulina, M.A. (1987). Proyavleniye kharakteristik vnimaniya v individualnom stile deyatelnosti pri razlichnykh svoystvakh temperamenta [Manifestation of characteristics of attention in an individual style of activity with different properties of temperament]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Leningrad [in Russian].
6. Gusev, A.N., Mikhaylova, O.A., & Utochkin, I.S. (2012). Rol individualno-psikhologicheskikh svoystv lichnosti v vyrazhennosti fenomena slepoty k izmeneniyam [The role of individual psychological personality traits in the severity of the phenomenon of blindness to changes]. *Voprosy psikhologii*. 4. 117-128 [in Russian].
7. Dubovitskaya, T.D. (1991). Vozrastnyye osobennosti vnutrenne napravlenno go vnimaniya uchashchikhsya mladshikh klassov i podrostkov [Age characteristics of internally directed attention of primary school students and adolescents]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Moskva [in Russian].
8. Zherdeva, L.A. (2005). Osobennosti proyavleniy kognitivnogo stilya «impulsivnost-refleksivnost» u trevozhnykh shkolnikov [Features of the manifestations of the cognitive style "impulsivity-reflexivity" in anxious schoolchildren]. *Candidate's thesis*. Moskva [in Russian].
9. Kondrashikhina, O.A. (2011). Kognitivno-stilevyeye predposylki sposobnosti lichnosti k konstruktivnoy aktivnosti v usloviyakh neopredelennosti [Cognitive and stylistic preconditions for the personality's ability to be constructively active in conditions of uncertainty]. *Nauka i obrazovaniye*. 5. 94-98 [in Russian].
10. Libin, A.V. (1998). *Stil cheloveka: psikhologicheskiy analiz [Man's style: psychological analysis]*. Moskva : Smysl [in Russian].
11. Mitrochenko, O.E. (2014). Stilistichni osoblivosti uvagi [Stylish features of respect]. *Visnik Chernigivskogo natsionalnogo pedagogichnogo universitetu*. 121(2). 17-2 [in Ukrainian].
12. Gippenreyter, Yu.B. & Romanov, V.Ya. (Red.). (2001). *Psikhologiya vnimaniya [Attention psychology]*. Moskva : CheRo [in Russian].
13. Falikman, M.V. (2006). *Obshchaya psikhologiya. Vnimaniye [General psychology. Attention]*. (Tom 4). Bratus B.S. (Red.). Moskva : Akademiya [in Russian].

14. Kholodnaya, M.A. (2004). Kognitivnyye stili : O prirode individualnogo uma [Cognitive Styles: On the Nature of the Individual Mind]. Piter : SPb [in Russian].
15. Chekalina, A.I., & Gusev, A.N. (2011). Vliyaniye impulsivnosti–reflektivnosti na effektivnost resheniya sensorykh zadach s raznym urovnem informatsionnoy nagruzki [Influence of impulsivity – reflexivity on the efficiency of solving sensory problems with different levels of information load.]. *Psikhologicheskiye issledovaniya: elektron. nauch. zhurn.* 2(16). Rezhim dostupu: <http://psystudy.ru/index.php/num/2011n2-16/460-chekalina-gusev16.html> [in Russian].
16. Chekalina, A.I. (2007). Kognitivno-stilevyye osobennosti resheniya sensorykh zadach [Cognitive-style features of sensory problem solving] *Extended abstract of Candidate's thesis.* Moskva [in Russian].
17. Shkuratova, I.P. (1994) *Kognitivnyy stil i obshcheniye [Cognitive style and communication]* Rostov-na-Donu: Izd-vo Rostovskogo pedagogicheskogo universiteta [in Russian].
18. Yablokova, A.V. (2018). Kognitivnyye stili v strukture psikhologicheskoy gotovnosti k obucheniyu v shkole [Cognitive styles in the structure of psychological readiness for schooling] *Candidate's thesis.* Yaroslavl [in Russian].
19. Block, J., Block, J.H., & Harrington P. (1974). Some misgivings about the Matching Familiar Figures Test as measure of reflection-impulsivity. *Developmental Psychology.* 10(5), 611-632.
20. Ericson, L. (1974). *Cognitive Style: Implications for beginning reading.* New Orleans.
21. Gardner, R.W., Holzman, P., Klein, G.S., Linton, H.B., & Spence, D.P. (1959). Cognitive control. A study of individual consistencies in cognitive behavior. *Psychological Issues.* 1(4), 1-186
22. Gardner, R.W., & Long, R.J. (1962). Cognitive controls of attention and inhibition: A study of individual consistencies. *British Journal of Psychology.* 53(1), 381-388.
23. Gardner, R.W., & Long, R.J. (1962). Control, defence and centration effect: A study of scanning behavior. *British Journal of Psychology.* 53 (2), 129-140.
24. Globerson, T. (1983). Mental capacity, mental effort and cognitive style. *Developmental review.* 3, 292-302.
25. Guisande, M.A. Almeida, L.S. Tinajero, C. & Páramo, M.F. (2009). *Psicologia: Teoria e Pesquisa.* 25(4), 561-567. DOI: [10.1590/S0102-37722009000400011](https://doi.org/10.1590/S0102-37722009000400011)
26. Holzman, Ph. (1966). Skanning : A principle of reality contact. *Perc. and Motor Skills.* 23, 835-844.
27. Kagan, J. (1966). Reflection-impulsivity: The generality and dynamics of conceptual tempo. *Journal of Abnorm Psychology.* 71, 17-24.
28. Kozhevnikov, M. (2007). Cognitive styles in the context of modern psychology: toward an integrated framework of cognitive style. *Psychological Bulletin.* 133(3), 464-481.
29. Messer, B. (1976). Reflection-Impulsivity: A review. *Psychol. Bulletin.* 83(6), 1026-1052.
30. Miller, A. (1987). Cognitive styles: An integrated model. *Educational Psychology,* 7(4), 251-268. <https://doi.org/10.1080/0144341870070401>
31. Niaz, M. (1987). Mobility-fixity dimension in Witkin's theory of field-dependence/independence and its implication for problem solving in science. *Perc. and Motor Skills.* 65(3), 755-764.
32. Nosal, Ch.S. (1990). *Psychologiczne modele umyslu.* Warszawa: Panstwowe Wydawnictwo Naukowe.
33. Wardell, D.M. & Royce, J.R. (1978). Toward a multi-factor theory of styles and their relationship to cognition and affect. *Journal of Personality.* 46(3), 474-505.

COGNITIVE STYLE AND PERSONALITY ATTENTION PROPERTIES**Tetiana Bushueva****PhD in Psychology, Associate Professor, Professor of the Department of General and Social Psychology and Psychotherapy**

National Pedagogical Dragomanov University

9, Pyrohov Str., Kyiv, Ukraine, 01601

bushyv2017@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-7512-0037>**Alina Averyanova****Postgraduate Student of the Department of General and Social Psychology and Psychotherapy**

National Pedagogical Dragomanov University

9, Pyrohov Str., Kyiv, Ukraine, 01601

alina.averyanova@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2375-3350>**Abstract**

In this article was performed a theoretical analysis of research depth related to the problem regarding the relationship between cognitive style and attention characteristics of personality. The purpose of the study is to carry out a theoretical analysis of the relationship between cognitive and stylistic features of the individual and the characteristics of his attention. The objectives of the study were to determine those properties of attention, individual differences in which determine the cognitive and stylistic features of personality; determining the age characteristics of the relationship between the parameters of cognitive styles of the individual with the properties of his attention. The article uses a set of theoretical research methods: theoretical and methodological analysis and modelling of the study of the presented problem; analysis, comparison, generalization and systematization of scientific literature sources. The difficulty in defining the phenomenon of attention and interpreting its essence is that attention is not a mental process, it does not have its own product, but is a party or characteristic of the internal mental and external practical activity of the individual. The properties of attention in different cognitive styles differ. Attention and cognitive style are related to the process of information processing. The individual features of attention that are used in the perception and processing of information are related to cognitive style. Cognitive style is defined as individual psychological features of cognitive processes, the tendency to use certain ways of interacting with information. Theoretical models that show the relationship between cognitive processes and cognitive styles are analyzed. The features of cognitive styles that determine the individual characteristics of human attention are analyzed. The relationship of cognitive styles field dependence-independence, impulsivity-reflexivity, focusing-scanning control and attention properties (concentration, volume, distribution, switching) is revealed. The age specificity of the structure of the relationship between the parameters of cognitive styles and the properties of attention is determined. It was found that the individual characteristics of attention in different cognitive styles differ, which must be taken into account in the implementation of any activity.

Keywords: attention, properties of attention, individual psychological features, cognitive style, field dependence-field independence, impulsivity-reflectivity, focusing-scanning style.

*Подано 19.08.2020**Рекомендовано до друку 03.09.2020*